

УДК 398.88(=161.2=162.1):398.392.4](082)»1790»

Ольга ХАРЧИШИН

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9379-8300>

КОЛЯДИ З «БОГОГЛАСНИКА» (1790): ФУНКЦІОНУВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ ЕТНОКУЛЬТУРАХ

Проаналізовано стан збереження та сучасного побутування в українській та польській етнокультурах різдвяних коляд «Небо і земля» («*Dzisiaj w Betlejem*»), «В яслах лежить» («*W żłobie leży*»), «Ангел пастирям мовив» («*Anioł pasterzom mówił*»), уперше надрукованих у збірнику духовних пісень (з нотами) «Богогласнику», виданому в Почаївському монастирі 1790 року. З'ясовано, що ці та деякі інші різдвяні твори є спільним надбанням українців і поляків, побутують одночасно у двох мовних версіях. Традиція взаємозбагачення сусідніх етнокультур новими різдвяними колядами розвивається до наших днів.

Ключові слова: різдвяні пісні, коляда, «Богогласник», українці, поляки, традиція, етнокультура, побутування, взаємозбагачення.

© О. ХАРЧИШИН, 2018

Два сусідні народи — українці і поляки — мають добре збережені традиції *колядування*. Це колективне, переважно хорове, виконання духовних пісень *коляд*, приурочених до одного з найвеличніших свят християнського календаря — Різдва Христового. До різдвяних коляд причисляємо твори книжного церковного походження. Вони звучать у святковий період у храмах, домівках вірян, багатьох публічних місцях у живому виконанні чи в звукозаписах із різноманітних музичних ресурсів. Ці пісні творять атмосферу свята, об'єднують учасників святкувань. Коляди українців та поляків у низці виявів відзначаються спільним походженням чи взаємозапозиченнями, виразними рисами пограничності сусідніх етнокультур.

Із XVII ст. греко-католицька церква почала активно впроваджувати у богослужіння та в народний побут духовні пісні, приурочені до різних свят календаря, зокрема різдвяні коляди. Їх склали та поширювали переважно рукописним шляхом священники, церковні півчі, дяки. Маємо відомості про рукописні збірки духовних пісень із різних теренів України, починаючи з кінця XVII століття [17, с. 222—223]. А першим і найвагомішим друкованим збірником духовних пісень із нотами став «Богогласник» (1790) [1], який видали монахи-василіани Почаївського монастиря. Цей збірник унікальний тим, що відображає обширний репертуар із поєднанням різноманітних цивілізаційних впливів: конфесійних, соціальних, усних та писемних. Як зазначав І. Франко, у «Богогласнику» на кожному кроці спостерігаємо «мішанину» та «перехрещування» супротивних течій «сходу» і «заходу». Учений зазначив: «Поміж пісень в язиці церковнослов'янським, бачимо тут пісні в язиці народнім руським, польським і латинським, а деякі з найкращих пісень руських написані поляками» [20, с. 143]. Із понад 200 пісень «Богогласника», 24 — це різдвяні коляди (5 польською мовою). Частина з них, яка відповідала народним потребам та смакам, збереглась у побутуванні дотепер, часто у двох мовних версіях: «Небо і земля нині торжествують» («*Dzisiaj w Betlejem*»), «В яслах лежить» («*W żłobie leży*»), «Ангел пастирям мовив» («*Anioł pasterzom mówił*») та інші. Фольклористичне дослідження цих українсько-польських коляд є актуальним у контексті вивчення етнокультурних погранич, українсько-польських аспектів історичної пам'яті, сучасних культурних зв'язків двох сусідніх народів. Джерельною базою дослідження є «Бого-

гласник» 1790 р. та низка його пізніших передруків, доступні авторці друковані записи коляд українською та польською мовами різного часу. Для заповнення джерельних прогалів було використано й Інтернет-ресурси, особливо для з'ясування особливостей сучасного побутування коляд у двох народів.

Дослідники неодноразово зверталися до аналізу «Богогласника» в контексті вивчення української духовної пісні. Передусім, в руслі філологічного джерелознавства його вивчали І. Франко, В. Щурат, В. Перетц, М. Грушевський; як історично-літературну пам'ятку — С. Щеголова; у філологічно-теологічному аспекті О. Гнатюк [6]. Музично-джерелознавчий бік «Богогласника», який у ХХ ст. лише побіжно розглядали М. Грінченко, Т. Булат, Б. Кудрик [13] та ін., найповніше дослідив Ю. Медведик у низці своїх праць [14—16; 25]. Питання функціонування коляд із «Богогласника» в сучасній локальній традиції порушила Г. Місько на прикладі Тернопільщини [18]. Вивчення надрукованих у почаївському збірнику коляд в аспекті подальшого життя їх текстів в українській та польській етнокультурах — поки що недосліджена царина. Цю тему під дещо іншим ракурсом я вперше порушила в інтернет-публікації «Коляди — спільна спадщина українців і поляків» (польська версія «*Koledy — wspólna tradycja polsko-ukraińska*») на сайті *culture.pl* Інституту Адама Міцкевича у 2017 році [31; 33]. Ця стаття була витримана у науково-популярному форматі та супроводжувалась музичними прикладами із сучасних аудіозаписів.

Для українців різдвяні коляди — це лише невелика частина дуже різноманітного зимовообрядового репертуару із загальною назвою *колядки і щедрівки*. Через унікальність збереження в українській традиції ХІХ—ХХІ ст. рідкісних в інших сусідніх народів ранніх пластів зимовообрядової творчості — магічно-величальних колядок і щедрівок (вони своїм корінням сягають первісних уявлень наших предків-язичників), увага фольклористів до відносно пізніх пісенних утворень — різдвяних коляд — була недостатньою. Вагомий внесок у цю царину зробив хіба що І. Франко у праці «Наші коляди» (1883) [21]. Стриманість у вивченні цієї творчості викликана й тим, що церковні коляди чинили згубний вплив на давню традицію колядування, витісняючи безцінні зразки народної поезії. «Безперечна поетична стійність многих набожних коляд довела до того, що в

деяких околицях народ зовсім переазбував стародавні колядки світські, а співає тільки ті книжні, церковні» [21, с. 7], — писав І. Франко. Упорядник двотомника колядок і щедрівок В. Гнатюк свідомо не допускав тексти коляд до свого видання, зазначаючи: «...церковні коляди, хоч мають також своєрідну красу, але й мовою і своїм духом різнять ся так від колядок, як небо від землі. А що говорити про час і спосіб повстання одних і других! Коли колядки є витвором простонародним і походять усі з передтатарської доби, то церковні коляди є витвором духовних письменників і походять із ХVІІ—ХVІІІ ст.» [4, с. V].

Попри те, І. Франко високо оцінив художню вартість та значення церковних коляд. Кращі зразки, незважаючи на своє «штучне» походження, органічно влилися в життя українців не залежно від їх конфесії віросповідання. Після Берестейської церковної унії 1596 р., за словами І. Франка, духовенство «на полі пісні церковної» намагалось створити той «нейтральний ґрунт», на яким «бодай на якийсь час дружно подають собі руки різні віросповідання, різні обряди, різні народности» [20, с. 143]. Авторами коляд, на думку вченого, були «прості братчики та послужники монастирські, світські, духовні та дяки» — «все народ бідний, робочий, покривджений долею», близький до народного мислення. Хоч у творенні коляд, за переконанням І. Франка, великий вплив чинили поширені із заходу драматичні містерії *вертеп* (*шопка*) та жартівливі різдвяні пісні *пасторалки* (з центральним мотивом про нехитрі дари новонародженому Ісусові від простого люду), та головним джерелом усе ж залишались церковні писання. Як зауважив І. Франко, дійсно зразкові твори високої поетичної вартості маємо в тих випадках, коли наша коляда черпала зміст безпосередньо з євангелійського оповідання та була укладена в народну чи легко спопуляризовану форму. Як зауважував І. Франко, автори духовних пісень «Богогласника» вільно володіли різномовним матеріалом: поляки могли творити українською мовою і, навпаки, українці — польською. Учений переконливо ствердив, що коляди набули популярності навіть там, де «унія упала ще в ХVІІІ ст. (на Волині)», або «де вона ніколи міцно не стояла, наприклад, у Київській губернії». Зокрема, І. Франко вказує на вплив коляд та інших духовних пісень із «Богогласника» на

творчість Т. Шевченка [21, с. 8]. Через українське посередництво пісні з «Богогласника» були розповсюджені й на терени Росії.

Значне місце у колядній творчості українців і поляків займали переклади з латинської та інших західних мов. За вислідами сучасної дослідниці Л. Костюковець, різдвяні коляди, наскільки дозволяють судити збережені джерела, раніше з'явилися у чеських, потім німецьких, і надалі, польських пісенниках. Так відомі твори «Gdy sie Chrystus narodził», «Kiedy król Herod królował» у своїй основі мають чеські джерела. А коляди «Aniol trzody pasącym zwiastował», як і «Ангел пастирям ізвестил» — це переклади з латинської. Популярною у свій час у поляків, українців та білорусів була коляда «W żłobie leży» («В яслах лежить»). Як доводить Л. Костюковець, обширний цикл коляд є «спільним для трьох народів, які довгий час перебували у близьких територіальних, культурних і мовних контактах» [12, с. 238—239].

Мелодії коляд — це поєднання побутового західноєвропейського танцювального мелосу з типово кантовими та народнопісенними музичними рисами. Найвиразніше в колядах прослуховуються ритми польських народних та стилізованих танців (*chodzony, chorea polonika*, мазурка, павана, полонез та ін.). На становлення колядного жанру, за припущенням О. Смоляка, активно впливала й європейська інструментальна музика, зокрема гра на лютні, розповсюджена в міському побуті XVII ст. і на західноукраїнських землях [19, с. 70].

У XIX—XXI ст. польсько-українські взаємини у царині коляд значно послабилися. Ця творчість усе більше охоплює мистецьке та національно-просвітницьке середовища, стає окрасою хорового репертуару. Так, у поляків вагомий внесок у творення та популяризацію коляд зробили Ст. Кушкевич, Н. Славішек, М. Солтис, Ст. Н'єв'ядомські та інші композитори; в українців — О. Нижанківський, І. Біликовський, Й. Кишакевич, В. Матюк, Ст. Людкевич.

«Небо і земля» — «Dzisiaj w Betlejem»

Однією з найвідоміших коляд є «Небо і земля». У ній передано всюдисущий дух Різдвяного торжества, єднання божественного (Неба) та приземлено-людського (Земля) начал у дивовижну мить Різдва: «Небо і земля нині торжествують. Ангели людем

весело спразднують». Український варіант уперше надрукований у «Богогласнику» 1790 року (№ 5). Та найдавніший запис «Небо і земля» відомий із рукописного співаника школяра Леонія та дяка Павла Гриневича з Львівщини, датований 1720-ми роками [15, с. 218]. Ця коляда міститься і в низці інших рукописних співаників [15, с. 323], що підтверджує слушність думки дослідників про те, що «коляди, вміщені у почаївській антології, не є новотворами», «пройшли вже певний етап побутування у співочому середовищі» [18, с. 110]. У сюжетній канві твору містяться сталі для жанру коляди мотиви: *весела новина — Діва породила Сина* («Во Вифліємі весела новина, Чистая Діва породила Сина»), *три царі зі сходу приносять дари* («Тріє царіє в восток приидоша, Смирне і Ладан, золото принесоша, Царю і Богу тоє офірують»), *пастирі повідомляють усім новину* («Пастирії всім людем лиш казують»), *всагальне вишанування Бога* («І ми, рожденні, Богу поклін даймо, Славо во вишних йому заспіваймо»). Концентратом сюжету та урочистого настрою виступає приспів:

*Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, Царіє витають,
Поклін віддають, пастирії грають,
Чудо, чудо повідають.*

Музичну сторону коляди з «Богогласника» дослідила Л. Костюковець, відзначивши оригінальний наспів прославно-святкового характеру, з ритмоформулами танців *serra*, мазурки і ритмоінтонацією процесії [12, с. 242].

Судячи з давніших та більш пізніх записів, текст коляди зазнав незначних варіативних змін. Історія передруків цієї коляди вказує на композиційну сталість тексту. Так, і в першотексті «Богогласника» (1790), і в його передруках (1825, 1850), у більшості «Колядників» XX ст. налічуємо сталих 7 строф. Водночас в усному побутуванні, судячи з дослідження Г. Місько, власних польових спостережень та низки звуко-, відеозаписів, простежуємо стягнення до 3—5 строф. У перевиданнях та сучасній виконавській практиці спостерігаємо заміщення деяких важких для сприйняття та вимови «штучних» слів і сполук більш зрозумілими та легкими: переважно на фонетичному рівні («спразднують — празнують», «царіє — царі», «мні» — «ми») чи на змістовому (замість «ангели людем» — «ангели, люди»,

«тріє царіє в восток приидоша» на «три славні царі поклонитись просять» [7, с. 18—20; 8, с. 68—70; 9, с. 179—181; 10, с. 92—93]). Певні зміни відбулись на виконавському рівні. Замість одноголосного виконання, як у першотексті, у пізніх нотних зразках та в сучасному побутуванні стостерігаємо двоголосся. Низку мелодичних нюансів відстежила у різночасових варіантах цієї коляди Г. Місько [18, с. 110—112].

Польська коляда «Dzisiaj w Betlejem» є достатньо впізнаваним відповідником, близьким до «Небо і земля» мелодикою, першим куплетом (який відповідає другому — в українській версії) та приспівом. Проте коляда «Dzisiaj w Betlejem» відома із значно пізнішого часу — пісенника ксьондза Яна Сідлецького (1878) [26, с. 84—85]. Відповідно до запотребованості поляків текст, порівняно з українським, модернізовано мотивом *здобуття свободи*: «Chrystus się rodzi, Nas oswobodzi...» (Христос родиться, нас визволить), «Choć w stajeneczce, choć w stajeneczce / Panna syna rodzi / Przecież On wkrótce, przecież On wkrótce / ludzi oswobodzi» (Хоч у стаєнці, хоч у стаєнці / Панна Сина родить / Але Він скоро, але Він скоро / Людей визволить). Ідейному вирішенню твору сприяє відчekanений ритмічний малюнок, відтінки інтонування.

Треба зауважити, що на українсько-польському культурному помежов'ї наприкінці XIX ст. поширеність давнішої української версії, очевидно, переважала. Про це може свідчити її вміщення у польському виданні (без нот) «Kantyczka czyli koledy i pastoralki» (Lwów, 1892) у розділі «Pieśni ruskie» [22, с. 82], де латинкою передано український текст із «Богогласника» (всього у цьому джерелі вміщено 58 польських коляд і 6 українських). «Небо і земля» — це одна з найпопулярніших коляд, яка відома в музичних обробках для хорового виконання І. Кипріяна (1882), О. Нижанківського (1889), С. Дорундяка (1896), О. Кошиця, К. Стеценка та ін., є окрасою репертуару багатьох хорових колективів (як-от, «Трембіта», «Дударик», хор ім. О. Кошиця). Сучасні інтерпретації здійснили гурт «Пікардійська терція», Тіна Кароль та інші виконавці. Рекордним за масовістю та мегавеличним було виконання коляди «Небо і земля» зведеним хором у кількості 2017 осіб на Європейській площі у Києві 25 грудня 2016 року [32]. Не менш вражаючим стало спільне виконання

польськими артистами коляди «Dzisiaj w Betlejem» в Базиліці Францісканців у м. Катовіци (район Паневніки) у грудні 2017 року [34].

«Anioł pasterzom mówił» — «Ангел пастирям мовив»

Ця польсько-українська коляда походить із латинського гімну «Dies est laetitiae» [12, с. 239]. У ній звеличено дивне Народження, про яке сповістили пастирям ангели. Сакральної піднесеності додає згадка про сповнення пророцтва та славлення Бога: «Богу честь і хвала. На вік віків і слава...». Перший запис польського перекладу цього гімну «Anioł trzody pasącym zwiastował» (Ангел пастирям ізвестив) виявлений у Корніцькому рукописі (1551—1555) — 7 строф без мелодії [23]. Польський текст коляди надрукований у «Богогласнику» (1790) з відсиланням до мелодії «Предивное торжество». Польський та український тексти зазнали поширення з назвами «Anioł pasterzom mówił» та «Ангел пастирям мовив». Приблизно з кінця XVIII ст. відомі українські версії у рукописах із Тернопільщини [15, с. 364], із Закарпаття [5, с. 24]. Вони досить близькі за змістом як між собою, так і з польським відповідником. В. Гнатюк, друкуючи рукописний запис із Закарпаття, зазначив: «Ця коляда перейшла до нас від поляків».

Польську коляду наприкінці XIX ст. музично опрацював для мішаного хору Станіслав Кушкевіч [24, с. 1], тим самим сприяючи її подальшій популяризації. Приблизно тоді ж, чи незадовго опісля, нотний запис до української версії здійснив на Лемківщині (тепер в Підкарпатському воєводстві Польщі) священник та засновник хорового товариства «Боян» у Перемишлі Йосиф Кишакевич [29, с. 7]. Очевидно, завдяки його подвижницькій діяльності твір набув популярності у першій третині XX століття. Про це засвідчують численні тогочасні передруки: першим номером у «Колядниках» оо. василіан у Жовкві (1918, 1925, 1927), в діаспорному виданні (1918) [28, с. 96], у львівських виданнях різного часу [11, с. 20—21] тощо. У наш час коляда є достатньо знаною, хоч далеко не такою популярною, як «Небо і земля». Трапляється й у фольклоризованих виявах, як-от, у записі зі с. Дуба Рожнятівського району Івано-Франківської області [27] із коментарем про те, що «її рідко вже хто знає». Натомість «Anioł pasterzom mówił» досі зберігає свою

вагомість як одна з найдавніших польських коляд, широко побутує у час свят.

«*W źłobie leży*» — «*В яслах лежить*»

Польський варіант уперше надрукований у «Богосласнику» (1790) під № 17 із поміткою у заголовку «найуживаніша» [1]. Він містить 7 семирядкових строф. Зміст коляди передає піднесену та веселу атмосферу вітання та прославляння новонародженого Ісуса пастушками. Твір побудований з елементами діалогу (запитань-відповідей) від імені пастушків та Христа. Вустами простолоду славиться духовно-небесна велич та водночас вбоге народження «в яслах — не в ліжку» Ісуса Христа, його жертвність заради людства. Центральним мотивом із участю пастушків ця коляда близька до пасторалок, польських народних різдвяних пісень із досить вільним трактуванням евангелійного сюжету. Мелодія коляди пройнята танцювальністю [16, с. 217]. Український відповідник — «В яслах лежить» — уперше надрукований у львівському виданні «Богосласника» (1850) поруч із наступним польським зразком із зазначенням виконання на одну мелодію [2, с. 43—47]. Слід зауважити, що українська версія теж містить 7 семирядкових строф, проте є близькою до польської лише у першій строфі. Порівняймо:

*W źłobie leży, któż pobieży
Koleďować małemu
Jezusowi Chrystusowi
Dziś nam narodzonemu?
Pastuszkowie, przybujajcie,
Jemu wdzięcznie przygrywajcie
Jako Panu naszemu.*

*В яслах лежить, хто ж поспішить
Співати маленькому:
Ісусу Христу — Богу істму
Новонародженому.
Пастиріє, прибіжайте,
Єму мило пригравайте,
Яко Пану нашому.*

У наступних строфах українська версія містить значно ширший спектр мотивів евангелійного та апокрифічного сюжетів про Різдво Христове: про Йосифа, який приколисує Новонародженого, згадки про вола та осла, які зігрівають Створителя, «тріє цари несуть дари», про звізду, яка вказує шлях до Дитяти, про спів та пригравання Ангелів та Архангелів тощо. Ці мотиви виражені у стриманій оповід-

ній манері із прославно-спонукальним завершенням коляди (так само, як і в творі «Ангел пастирям мовив»). Слушно підмітив І. Франко, що «наша коляда церковна є далеко більше строгою і поздержливою, коли ходить о реалістичне малювання деталей, ніж пісні німецькі і польські» [21, с. 16]. Однаковість мелодії та першої строфи у двох мовних версіях — «*W źłobie leży*» і «*В яслах лежить*» — вказують на спільні витoki коляди. Водночас текстово-змістові розходження — це свідчення самостійних шляхів функціонування твору з урахуванням особливостей народного мислення поляків чи українців.

На популярність обох мовних версій у ХІХ — першій третині ХХ ст. вказують передруки в польських «кантичках» [22, с. 60], пізніших збірках «Коляд» [7, с. 50—51; 8, с. 23—24], зокрема, які друкували монахи-василіани у Жовкві (1918, 1925, 1927 та ін.), діаспорних виданнях (Вінніпег, 1918; Філадельфія, 1923). В українців ХХ—ХХІ ст. ця коляда не належить до поширених. Проте музичний мотив заспіву припасований до інших текстів, зокрема до коляди «*Іа в місточку Вифлеємі Матір Божя Сина мала*» (із сюжетом *Матір Божя вибирає, яке ім'я дати Синові*).

Проаналізовані коляди доводять, що від часу першого видання «Богосласника» виразно простежуються тісні українсько-польські стосунки у творенні та розвитку цього жанру (спільність мелодій та першотекстів коляд, схожі форми їх функціонування, фіксації у двомовних збірках). Водночас у тій чи іншій етнокulturі коляди набувають своїх відмінностей (мелодично-стилістичні відтінки, змістові акценти, більша чи менша популярність тощо).

Зазначені українсько-польські взаємостосунки не припинилися й у пізніший час. Про це мовлять коляди-відповідники, створені у ХІХ—ХХ століттях: «*A wczora z wieczora*» — «*А вчора з вечора*»; «*Wśród nocnej ciszy głos się rozchodzi*» — «*В темную нічку ангел ся явив*»; «*Przybieżeli do Betlejem pasterze*» — «*В Вифлеємі днесь Марія Пречиста*»; «*Cicha noc*» — «*Тиха ніч, свята ніч*» та інші. Наприклад, колядка «*Wśród nocnej ciszy*» відома зі середини ХІХ ст., увійшла першим номером до збірки «*Kantyczka czyli kolędy i pastorałki*» (1892) [22, с. 1]. Набула стрімкої популярності, зазнала безлічі переспівів та переробок (патріотичних, жартівливих та ін.) польською та українською мовами.

Традиція взаємозбагачення сусідніх етнокультур у різдвяній тематиці розвивається до наших днів. Про це засвідчує сучасна творчість музичних виконавців із традиційним українсько-польським репертуаром (напр., хори «Емеїс», «Журавлі», гурти «Еней», «Пікардійська терція» та ін.), різностильові інтерпретації коляд — так звані альтернативні коляди (напр., панк-рок версія «*Wśród posnej ciszy*» гурту «*Para Wino*» та ін.), авторські різдвяні пісні (напр., альбом «І слово тілом стало» хору «Журавлі», «*Do Świąt*» лемківського гурту «*LemON*» та ін) [30]. Особливо варто наголосити на вагомому внеску в плеканні українсько-польських пісенних традицій, зокрема коляд, польського рок-гурту «Еней» (який складають переважно музиканти українського походження). У 2018 р. вийшов новий альбом гурту «*Kołądy pod wspólnym niebem*» (Коляди під спільним небом), до якого увійшло 13 найкращих польських та українських коляд [35]. Найвиразніше пісні та сучасні українсько-польські колядні контакти простежуються на етнокультурному пограниччі двох народів (в широкому трактуванні): на землях їх тісного сусідства, у мішаних сім'ях, в середовищах українців Польщі та поляків України, спільних культурних заходах (етнофестивалях) тощо. Водночас українсько-польські коляди є невід'ємною складовою національних традицій, часткою європейської та світової культури, сприяють порозумінню та духовному зближенню народів.

1. Богогласник: пісні благоговійня празником господьским, богородичним і нарочитих святых. — Почаїв : Друкарня Успенського монастиря, 1790.
2. Богогласник. — Львів, 1850.
3. Богогласник. Почаїв : Друкарня Успенського монастиря, 1825.
4. Гнатюк В. Передне слово / В. Гнатюк // Колядки і щедрівки. Т. 1 // Етнографічний збірник. — Т. 35. — Львів, 1914. — С. I—XIV.
5. Гнатюк В. Угоруські духовні вірші / В. Гнатюк // Записки НТШ. — Т. 46. — Львів, 1902. — С. 1—68.
6. Гнатюк О. Українська духовна барокова пісня / О. Гнатюк. — Варшава ; Київ : Перевал, 1994. — 112 с.
7. Коляди і щедрівки з додатком тропарів. — Львів, 1900. — 62 с.
8. Коляди, або Пісні з нотами на Різдво Христове. — Жовква, 1925.
9. Колядки і щедрівки / упоряд., вступ. ст., прим. М. Глушка ; вступ. ст. Р. Кирчіва. — Київ : Музична Україна, 1991. — 240 с.
10. Колядки. — Жовква : Місіонер, видавництво Отців Василян, 2000. — 36 с.
11. Колядник (кантичка). Видання друге, доповнене / збір. о. Василь Ковпак. — Львів : Тріада Плюс, 2004. — 315 с.
12. Костюковець Л. Із спостережень над історією розвитку різдвяних псалмів-колядок / Л. Костюковець // Записки НТШ. — Т. 26. — Львів, 1993. — С. 228—243.
13. Кудрик Б. Огляд історії української церковної музики / Б. Кудрик ; упоряд. Ю. Ясіновський. — Львів, 1995. — 128 с.
14. Медведик Ю. Ad Fontes: з історії української музики XVII — початку XX ст.: вибрані статті, матеріали, рецензії / Ю. Медведик. — Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. — 618 с.
15. Медведик Ю. Рукописні збірники з записами пісень «Богогласника» / Medvedyk J. // Bogoglasnik — Pěsni blagogovějnyja (1790/1791): Eine Sammlung geistlicher Lieder aus der Ukraine. — 2016. — С. 218, 323.
16. Медведик Ю. Українська духовна пісня XVII—XVIII ст. / Ю. Медведик. — Київ, 2006.
17. Мельник Я. «Чого ще не згриз зуб часу»: українські рукописні збірки в науковій спадщині Михайла Возняка / Я. Мельник // Українське літературознавство. — 2011. — Вип. 73. — С. 220—227.
18. Місько Г. Різдвяні коляди на Тернопільщині. Генеза і сучасність / Г. Місько // Мистецтвознавство України. — 2013. — № 3. — С. 110—115.
19. Смоляк О. Апокрифічні колядки з малої батьківщини Володимира Гнатюка (село Велеснів Монастирського району Тернопільської області) / Олег Смоляк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Літературознавство. — 2011. — Вип. 32: Володимир Гнатюк у контексті розвитку культури України: матеріали Міжнародної наук. конференції: до 140-річчя від дня народження В. Гнатюка. — С. 66—70.
20. Франко І. Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході. Вступ до студій над «Богогласником» / І. Франко // Збір. творів : у 50 т. — Т. 39. — Київ : Наукова думка, 1983. — С. 126—143.
21. Франко І. Наші коляди / Франко І. // Збір. творів : у 50-ти т. — Т. 28. — Київ : Наукова думка, 1980. — С. 7—41.
22. Kantyczka czyli kołądy i pastoralki. — Lwów, 1892.
23. Kołądy polskie. Średniowiecze i wiek XVI / pod red. Juliusza Nowaka-Dłużewskiego. — Т. I—II. — Warszawa, 1966.
24. Kołądy w układzie czterogłosowym na chor mieszany i męski. — Lwów, 1898.
25. Medvedyk J. Bogoglasnik — Pěsni blagogovějnyja (1790/1791): Eine Sammlung geistlicher Lieder aus der Ukraine / Medvedyk J. // Herausgegeben von Hans Rothe in Zusammenarbeit mit Jurij Medvedyk. — Köln ; Weimar ; Wien : Böhlau, 2016. — S. 591, 431.

26. *Siedlecki J. Śpiewnik nościelny / Siedlecki J. ; red. W. Kałamarz, A. Ziółkowski. — Wyd. XLI. — Kraków, 2017. — S. 84—85.*
27. «Ангел пастерям мовив». Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=Euqf_pkUw-Y
28. Коляди і щедрівки на Різдво Христове і Богоявлене. Вінніпег: Руська книгарня, 1918. 96 с. Режим доступу: <https://nashe.com.ua>.
29. Літопис нот. Державний бібліографічний покажчик України. — 2007. — С. 7. Режим доступу: http://www.ukrbook.net/litopys/Notu/2006/LN_06.pdf.
30. Слухаємо і співаємо коляди. Режим доступу: www.nasze-slowo.pl.
31. Харчишин О. Коляди — спільна спадщина українців і поляків. — 2017. Режим доступу: <https://culture.pl/pl/article/kolyadi-spilna-spadshchina-ukrayinciv-ta-polyakiv>.
32. Хор — «Небо і Земля». Різдвяний концерт на Європейській площі. 2016. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=vBl4lw6xOuw>.
33. *Charzhyshyn O. Kolędy — wspólna tradycja polsko-ukraińska. 2017. Режим доступу: https://culture.pl/pl/artykul/koledy-wspolna-tradycja-polsko-ukraińska.*
34. *Wszyscy Artyści — «Dzisiaj w Betlejem». 2017. Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=C86VIJSAzX0*
35. «Kolędy pod wspólnym niebem» (CD): Wykonawca Enej. 2018. Режим доступу: <https://www.empik.com/koledy-pod-wspolnym-niebem-enej,p1219010570,muzyka-p>
- Kudryk, B., & Yasinovskiy, Yu. (ed.). (1995). *Ohliad istorii ukraïnskoi tserkovnoi muzyky*. Lviv [in Ukrainian].
- Medvedyk, Yu. (2015). *Ad Fontes: z istorii ukraïnskoi muzyky XVII — pochatku XX st. vybrani statii, materialy, retsenzii*. Lviv: LNU im. Ivana Franka [in Ukrainian].
- Medvedyk, Yu. (2016). *Rukopysni zbirnyky z zapysamy pisen «Bohohlasnyka»*. In Medvedyk, J. *Bogoglasnik — Pěsni blagogovějnyja (1790/1791): Eine Sammlung geistlicher Lieder aus der Ukraine* [in Ukrainian].
- Medvedyk, Yu. (2006). *Ukrainska dukhovna pisnia XVII—XVIII st.* Kyiv [in Ukrainian].
- Melnyk, Ya. (2011). «Choho shche ne zghryz zub chasu»: ukraïnski rukopysni zbirky v naukovi spadshchyni Mykhaila Vozniaka. *Ukrainske literaturoznavstvo*, 73, 220—227 [in Ukrainian].
- Misko, H. (2013). Rizdviani koliady na Ternopilshchyni. Henezza i suchasnist. *Mystetstvoznavstvo Ukrainy*, 3, 110—115 [in Ukrainian].
- Smoliak, O. (2011). Apokryfichni koliadky z maloi batkivshchyny Volodymyra Hnatiuka (selo Velesniv Monastyrskoho raionu Ternopilskoi oblasti). In *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka. Ser. Literaturoznavstvo*, 32, 6—70: *Volodymyr Hnatiuk u konteksti rozvytku kultury Ukrainy: materialy Mizhnarodnoi nauk. konferentsii: do 140-richchia vid dnia narodzhennia V. Hnatiuka* [in Ukrainian].
- Franko, I. (1983). *Dukhovna y tserkovna poeziiia na Skhodi y na Zakhodi. Vstup do studii nad «Bohohlasnykom»*. In Franko, I. *Zibrannia. tvoriv: u 50-ty tt.* (Vol. 39, pp. 126—143). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
- Franko, I. (1980). *Nashi koliady*. In Franko, I. *Zibrannia tvoriv: u 50-ty t.* (Vol. 28, pp. 7—42). Kyiv [in Ukrainian].
- Kantyczka czyli kolędy i pastoralki.* (1892). Lwów, 1892 [in Polish].
- Nowak-Dłuzewskij, J. (ed.). (1966). *Kolędy polskie. Średnio-wieczne i wiek XVI* (Vol. I—II). Warszawa [in Polish].
- Kolędy w układzie cztergłosowym na chor mieszany i męski.* (1898). Lwów [in Polish].
- Medvedyk, J. (2016). *Bogoglasnik — Pěsni blagogovějnyja (1790/1791): Eine Sammlung geistlicher Lieder aus der Ukraine*. Herausgegeben von Hans Rothe in Zusammenarbeit mit Jurij Medvedyk. Köln; Weimar; Wien: Böhlau, 2016 [in Ukrainian].
- Siedlecki, J., & Kałamarz, W. (ed.). (2017). *Śpiewnik nościelny* (Wyd. XLI). Kraków [in Polish].
- «Anhel pasteriam movyv». Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=Euqf_pkUw-Y [in Polish].
- Koliady i shchedrivky na Rizdvo Khrystove i Bohoiavlenie (1918). Vinnipeh: Ruska knyhnarnia Retrieved from: <https://nashe.com.ua> [in Ukrainian].
- Litopys not. Derzhavnyi bibliohrafichnyi pokazhchyk Ukrainy. (2007). P. 7. Retrieved from: http://www.ukrbook.net/litopys/Notu/2006/LN_06.pdf [in Ukrainian].
- Slukhaiemo i spivaiemo koliady (2017). Retrieved from: <http://www.nasze-slowo.pl/spivaiemo-i-slukhaiemo-koljadi/> [in Ukrainian].

REFERENCES

- Bohohlasnyk: pisny blahohoviinya prazdnykom hospodskym, bohorodychnym y narochytykh sviatykh. (1790).* Pochaiv: Drukarnia Uspenskoho monastyria [in Ukrainian].
- Bohohlasnyk.* (1850). Lviv [in Ukrainian].
- Bohohlasnyk.* (1825). Pochaiv: Drukarnia Uspenskoho monastyria [in Ukrainian].
- Hnatiuk, V. (1914). *Peredne slovo*. In *Koliadky i shchedrivky. Zibrav V. Hnatiuk*. In *Etnohrafichnyi zbirnyk* (Vol. 35, pp. I—XIV). (Ch. 1). Lviv [in Ukrainian].
- Hnatiuk, V. (1902). *Uhroruski dukhovni virshi*. In *Zapysky NTSh* (Vol. 46, pp. 1—68). Lviv [in Ukrainian].
- Hnatiuk, O. (1994). *Ukrainska dukhovna barokova pisnia*. Varshava; Kyiv: Pereval [in Ukrainian].
- Koliady i shchedrivky z dodatkom tropariv.* (1900). Lviv [in Ukrainian].
- Koliady, abo Pisni z notamy na Rizdvo Khrystove.* (1925). Zhovkva [in Ukrainian].
- Hlushko, M., & Kyrchiv, R. (Uporiad., vstup. st., prym.). (1991). *Koliadky i shchedrivky*. Kyiv: Muzychna Ukraina [in Ukrainian].
- Koliadky.* (2000). Zhovkva: Misioner, vydavnytstvo Ottsiv Vasyliian [in Ukrainian].
- Kovpak, Vasyl (Ed.). (2004). *Koliadnyk (kantychka)*. Vydannia druhe, dopovnene. Lviv: Triada Plus [in Ukrainian].
- Kostiukovets, L. (1993). *Iz sposterezhen nad istoriieiu rozvytku rizdvianych psalmiv-koliadok*. In *Zapysky NTSh* (Vol. 26, pp. 228—243). Lviv [in Ukrainian].

- Kharchyshyn, O. (2017). Koliady — spilna spadshchyna ukraintsiv i poliakiv. Retrieved from: <https://culture.pl/ru/article/kolyadi-spilna-spadshchina-ukrayinciv-ta-polyakiv> [in Ukrainian].
- Khor — «Nebo i Zemlia» (2016). Rizdviani kontsert na Yevropeiskii ploshchi. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=vBl4lw6xOuw> [in Ukrainian].
- Charzhysyn, O. (2017). Kolędy — wspólna tradycja polsko-ukraińska. Retrieved from: <https://culture.pl/pl/artykul/koledy-wspolna-tradycja-polsko-ukrainska> [in Polish].
- Wszyscy Artyści — «Dzisiaj w Betlejem» (2017). Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=C86VIJSAzx0> [in Polish].
- «Kolędy pod wspólnym niebem» (CD): Wykonawca Enej (2018). Retrieved from: <https://www.empik.com/koledy-pod-wspolnym-niebem-enej,p1219010570,muzyka-p> [in Polish].

Olha Kharchyshyn

CAROLS FROM THE «БОГОГЛАСНИК» (1790):
THE FUNCTIONING IN UKRAINIAN
AND POLISH ETHNOCULTURES

Ukrainians and Poles have well-preserved traditions of carol singing — a collective choral performance of spiritual songs carols «koliada», dedicated to the Nativity of Christ. Christmas Carols also include the songs of book-based church origin. They are played and sung during the holiday period in temples, people's homes, in many public places in live performances or in audio recordings of various musical resources. These songs create a festive atmosphere, uniting participants of celebrations. Carols of Ukrainians and Poles in a number of manifestations are characterized by a common origin, expressive features of neighbouring ethnic cultures. This article analyzes the state of preservation and modern life in the Ukrainian and Polish ethnic cultures of the Christmas carols «Nebo i Zemlia» («Heaven and Earth») («Dzisiaj v Betlejem» («Today in Bethlehem»)), «V Yaslakh Lezhyt» («Lying in the manger») («V

Zhlobie Lezhy» («Lying in the manger»), «Anhel Pastyriam Movyv» («The Angel Told Shepherds») («Aniow Pastezhom Muviw» («The Angel Told Shepherds»)) and others, first published in the collection of spiritual songs «Bohohlasnyk», published in the Pochayiv Monastery in 1790. Some carols of «Bohohlasnyk» had been spread before (known from the manuscript collections of the seventeenth and eighteenth centuries), while others were original samples created by monks. Latin translations and borrowings from other Western languages took a remarkable place in the carol repertoire. It has been discovered that these and some other Christmas songs are a common property of Ukrainians and Poles, living simultaneously in two language versions. The tradition of enriching neighbouring ethnic cultures with new Christmas carols has been developing for centuries up to this day. Carols (in particular, their lyrics) undergo modifications due to the requirement of time.

Keywords: Christmas songs, carols, «Bogoglasnyk», Ukrainians, Poles, tradition, ethnoculture, life, mutual enrichment.

Ольга Харчишин

КОЛЯДЫ С «БОГОГЛАСНИКА» (1790):
ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ В УКРАИНСКОЙ
И ПОЛЬСКОЙ ЭТНОКУЛЬТУРАХ

Проанализировано состояние сохранения и современного бытования в украинской и польской этнокультуре рождественских колядок «Небо и земля» («Dzisiaj w Betlejem»), «В яслях лежит» («W żłobie leży»), «Ангел пастырям сказал» («Anioł pasterzom mówił»), впервые напечатанных в сборнике духовных песен (с нотами) «Богогласнике», изданном в Почаевском монастыре 1790 года. Выяснено, что эти и некоторые другие рождественские произведения являются общим достоянием украинцев и поляков, бытуют одновременно в двух языковых версиях. Традиция взаимообогащения соседних этнокультур новыми рождественскими колядами развивается до наших дней.

Ключевые слова: рождественские песни, коляда, «Богогласник», украинцы, поляки, традиция, этнокультура, бытования, взаимообогащение.